

L'ÈUSCAR PERMET TRADUIR L'IBER. LA MÀ D'IRULEGI I ALTRES TEXTOS BASCOS

Manuel Civera i Gómez

1. El bascoiberisme

El bascoiberisme defensa la tesi que l'iber i el basc són llengües parentes o que l'iber derivà en l'èuscar batua. És una tesi que es remunta al segle XVI amb estudiosos com Lucio Marineo Siculo (*Opus De Rebus Hispaniae mirabilibus, 1533*), Andrés de Poça (*De la antigua lengua, poblaciones y comarcas de las Españas, 1587*)... En el segle XIX Juan Bautista Erro y Azpiroz (1773-1854) va ser el primer a intentar traduir textos ibèrics amb l'ajuda del basc i en 1801 va publicar el llibre: *Alfabeto de la lengua primitiva de España y explicación de sus más antiguos monumentos, de inscripciones y medallas*, en el qual reproduïx monedes, objectes i ploms escrits en iber. Al tombant dels segles XIX-XX el món acadèmic assumia la tesi que l'iber era l'origen de l'èuscar, certament quan encara l'estudi de les llengües paleohispàniques no seguia una metodologia científica. Era una deducció a partir d'autoritats acadèmiques que analitzaven les veus basques i les llengües més antigues: fenici, caldeu, arameu. Per exemple a "Monumento y tesoro de la lengua ibérica" Juan Fernández Amador de los Ríos (1875-c1843) exposa la tesi en què l'iber era l'èuscar amb els paràmetres comparatius d'una erudició impossible. L'autor era doctor en Dret i en Filosofia i Lletres, catedràtic per oposició de Geografia i Historia, corresponent de la Real Acadèmia de la Història el 1922. El llibre és un compendi del que es considerava erudició filològica en la qual s'exposa que l'èuscar conserva veus comparables amb les llengües més

antigues del món. És un llibre que fa 23 per 32 cm i té 664 pàgines en el qual el que sorprén són els canvis normatius de l'èuscar.¹ Tot i la seguretat en què exposa que l'èuscar procedeix de l'iber, no tradueix ni una sola paraula de l'iber, entre d'altres raons perquè aleshores no se sabia llegir l'iber. La filologia especulativa està tan desacreditada que avui no la defensa cap acadèmic. Certament, hi ha penjades conferències sobre l'antiguitat del basc a YouTube en les quals se li continua atribuïnt una antiguitat superior a la Bíblia i la maternitat de les llengües prehistòriques.

Des de finals del segle XIX els lingüistes alemanys iniciaren la filologia moderna: treball de camp de textos, estructures sintàctiques...; sistematització dels reculls; anàlisi i propostes de comprensió. L'any 1893 Emil Hübner (Düsseldorf 1834 – Berlín 1901), el 1907 publicà el corpus d'inscripcions ibèriques *Corpus Inscriptionis Latinarum*; l'any 1907 Hugo Schuchardt (Gotha 1842 – Graz 1927) a *Die iberische Deklination* a partir de l'obra de Hübner intentà relacionar algunes terminacions ibèriques i la declinació basca; el 1821 Wilhelm von Humboldt (Potsdam 1767 – Berlín 1835) defensà que el basc és descendent directe de l'iber a *Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens vermittelt der Vaschinschen Sprache*, tesi que compartisc.

Manuel Gómez-Moreno González (Granada 1870 – Madrid 1970) treballà de dibuixant per a Emili Hübner i en els anys vint féu una proposta per transliterar l'iber nord-oriental amb lletres llatines, la proposta s'adoptà ràpidament pels iberistes i l'epigrafia ibèrica pegà una passa de gegant. Tot i això, deixà molts serrells que a poc a poc es van clarificant. Els principals dubtes es plantegen quan s'aplica la transliteració de l'iber de fa més de dos mil anys a criteris fonètics, morfològics i sintàctics de la lingüística moderna. Per exemple, s'ha transliterat mal els signes γ (y) \vee (do); de fet, s'han considerat nasals, quan el primer signe als segles IV i III aE s'utilitzava com a juntor d'antropònims i també assimilat al valor vocàlic [a], i el segon a partir del segle II aE és l'evolució del signe ω en \vee [do]; no es va advertir que els diftongs decreixents són la forma de marcar la síl·laba tònica; no s'ha tingut en compte que l'iber no marca les elisions, emmudiments, encavalcaments, els inseriments o els infixes .

Domingo Fletcher Valls (València, 1912-1995) arqueòleg valencià va participar en les excavacions de la Cova Negra (Xàtiva), a la Bastida de les Alcusses (Moixent) i al tossal de Sant Miquel (Llíria). Treballà sobre les

¹ Amador de los Ríos, Juan Fernández (1922): *Monumento y tesoro de la lengua ibérica*. Tipografía "La Académica" de Federico Martínez, Zaragoza.

cultures prehistòriques i la llengua ibèrica nord-oriental, n'estava convençut del parentiu entre les llengües ibèrica i basca. Va reproduir les inscripcions del territori valencià i elaborà llistats de paraules transliterades de l'iber que coincidien en les basques actuals. Considerava que determinats treballs varen desacreditar l'avanç per la via iberobasquista. Lluís Silgo, alumne de Fletcher, va publicar *Léxico ibérico*,² però no en la seua línia. Per aquells anys es descobriren a Nafarroa els mosaics de Caminreal i Andelos, els quals estan escrits en iber sense que trobaren l'anàlisi per avançar en la traducció.

Jürgen Untermann (1928-2013) ha estat considerat el major expert en l'estudi de les llengües paleohispàniques. La seua gran obra ha estat *Monumenta Linguarum Hispanicorum*. Fou qui féu la proposta del mètode combinatori intern que tenia la finalitat d'acabar amb l'anàlisi comparatiu en l'estudi de l'iber. La seua presència sovint ha estat requerida per iberistes per donar crèdit a llurs troballes i treballs.

Molts iberistes dels segles xx-xxi s'han dedicat a completar aspectes pocs tractats de la llengua ibèrica i, d'alguna manera, han aportat entusiasme i, de vegades, coneixements: Joan Maluquer, Javier Velaza, Noemí Moncunill, Garcia de Hoz, Eduardo Orduña, Jesús Rodríguez, Isabel Panosa i Joan Ferrer:

Jesús Rodríguez Ramos l'any 2004 va publicar *Análisis de epigrafía íbera*,³ un treball sincer i transparent en el qual es planteja la relació de l'iber amb el basc. Al subapartat "4.3. Diu que: " els dialectes bascos moderns i la llengua de les inscripcions ibèriques pertanyen a la mateixa família lingüística i, conseqüentment, que el basc puga utilitzar-se per traduir l'iber, és un esforç perillós, d'èxit incert, però necessari." Rodríguez lamenta no comptar amb la col·laboració dels lingüistes bascos a l'hora d'aprofundir en la tesi bascoiberista i exposa algunes de les seues actituds. Comenta que Michalena mai no es declarà bascoiberista i féu incomptables crides a la prudència, i això que tingué com a font de comparació dades de l'iber, fet que equival a una acceptació implícita, la qual invalida l'escusa de la manca de resultats. Assenyala que l'any 1996 Gorrochategi i Lakarra descreditaren totalment la teoria del bascoiberisme, tot i que Jürgen Untermann declarà

² Silgo Gauche, L. (1994): *Léxico ibérico*, A.E.L.E.A. 1, València.

³ Rodríguez Ramos, Jesús (2004): *Análisis de epigrafía íbera*, Universidad del País Vasco, Vitoria. Fonamental el subapartat 4.3, "La lengua íbera y el vascoiberismo! (2002) "La hipótesis del vascoiberismo des del punto de vista de la epigrafía íbera", pp 197-217. *Fontes Linguae Vasconum* 90. Aprofite l'avinantesa per dir que Jesús Rodríguez escriu íbera. Jo obte per utilitzar els substantius íber/a i l'adjectiu ibèric/a.

explícitament que sens dubte la llengua ibèrica ha de veure amb la llengua basca. L'any 2002 Velaza liquida la filologia tradicional quan afirma que l'iber és una llengua aïslada que no té relació de parentiu amb les llengües conegudes, aquest fet invalida el mètode comparatiu aplicat a la llengua ibèrica i ens aboca al mètode d'anàlisi que utilitza fets de la llengua ibèrica sense apel·lar a paral·lels externs.⁴

Els bascos afirmen que l'iber i l'èuscar no són la mateixa llengua i, segurament, ho diuen perquè, si un èuscarparlant llig o escolta la transliteració de l'iber, no l'entén. Això s'esdevé perquè l'iber deixà d'escriure's fa quasi bé dos mil anys, mentre que l'iber dels antics territoris vascons continuà parlant-se i això comportà variacions de tota mena: introducció d'antropònims diferents, pèrdua i integració de paraules pel pas del temps, canvis de significats, localismes i dialectes, variacions en l'ordenació sintàctica, normatives aplicades fonamentalment en el llatí... Si comparem l'iber del segle I i l'èuscar actual, certament és difícil reconèixer-los el parentiu. Ara, si els bascos per estudiar les relacions de l'èuscar amb l'iber, com coneixem una llengua viva, esperen debades. No és tan difícil, l'èuscar batua conserva moltíssimes paraules i estructures que són iguals o molt properes a les ibèriques dels segles v-I aE, de fet el significat actual de moltes paraules basques de totes les categories es correspon etimològicament amb el que s'espera de la textualitat ibèrica.

2. L'anomenat mètode d'anàlisi combinatòria interna

Amb l'esquiva dels bascos a aprofundir en la relació de l'iber amb l'èuscar, l'eixida acadèmica dels iberistes va estar proposada per Untermann amb el denominat mètode d'anàlisi combinatòria interna. Javier Velaza, doctor i catedràtic de Filologia Llatina de la Universitat de Barcelona i basc de Nafarroa,⁵ i la doctora catalana Noemí Moncunill,⁶ assumeixen la proposta d'Untermann i l'expliquen així:

Noemí Moncunill diu que “el mètode tracta d'acotar els textos entre ells a fi de poder identificar, en un primer moment, les unitats lèxiques mínimes amb sentit i poder estudiar, en un segon estadi, el comportament distribucional i combinatori dins la frase. Es tracta d'un sistema lògic clos en ell mateix,

⁴ Velaza, Javier (2002): “Ibèrico-te”, pp. 271-275. *Paleohispanica* 2. Zaragoza.

⁵ Velaza, J. (1991): *Léxico de Inscripciones Ibéricas* (1976.1989), pp. 121-122. PUB.

⁶ Moncunill Martí, Noemí (2007): *Lèxic d'inscripcions ibèriques (1991-2006)*, Tesi doctoral dirigida pel professor Dr Javier Velaza Frías, Universitat de Barcelona. Penjada a la xarxa. (2010): *Els noms personals ibèrics en l'epigrafia antiga de Catalunya*, Institut d'Estudis Catalans.

el qual difícilment permet penetrar mai en la semàntica, en el significat dels textos. Si en algunes ocasions això resulta possible, és gràcies al fet que no ens enfrontem a l'estudi de textos plans, de textos que tinguin una finalitat en ells mateixos, sinó textos epigràfics, és a dir, escrits que mantenen una estreta relació amb el suport sobre el qual es realitzaren.”⁷ Tot i això diu “no ha estat possible d'arribar a un desxiframent global i definitiu de l'iber”.⁸

Tant Velaza com Moncunill afirmen a *Ibérico: lengua, escritura i epigrafia* (2016) que la llengua ibèrica és indesxifrable.⁹ Per a Velaza el mètode d'anàlisi per la combinatòria interna de l'iber té l'avantatge de ser més fiable que el mètode comparatiu tot i el desavantatge de la seua inconcreció i la lentitud dels progressos. Certament el mètode proposat per Untermann suposa una actitud escrutadora, però dubte que supose una investigació, certament reconeixen tires gràfiques que anomenen testimonis. Resumisc dos dels anàlisis de Velaza seguint el procés de “combinatòria interna”:

El sufix ka

Sobre l'estudi del sufix *ka* puntualitza:

- El sufix *ka* amb freqüència apareix afegit a noms de persona: 1.1 A inscripcions funeràries sobre pedra com l'estela de Santa Perpètua (C.10.1): *a Runin-(ki)-ka oRtinseiki-ka*. 1.2 A inscripcions breus sobre plom amb numerals com C.0.2: *baiseniuska o IIII*. 1.3 A textos llargs sobre plom, sense proximitat amb numerals i de vegades en amalgama amb altres sufixes: *balkelakos-ka* (F.7.1, A-1). *ARkisin-ka* (F.29.2, B-5) *baiseltun-ka-ku* (F-20.3, B-1), etc.
- Apareix afegit a paraules que no són, o no pareixen ser, noms personals; *iunstir-ika* front a la tira molt freqüent *iunstir* (F.9-7. B-3).
- Apareix afegit a paraules (per tires) breus com *aRe-ka*.

Velaza comenta que el repertori exposat sembla bastant coherent com per plantejar la hipòtesi que *-ka* siga un sufix gramatical que marca una determinada funció sintàctica vinculada amb la categoria nominal, en especial

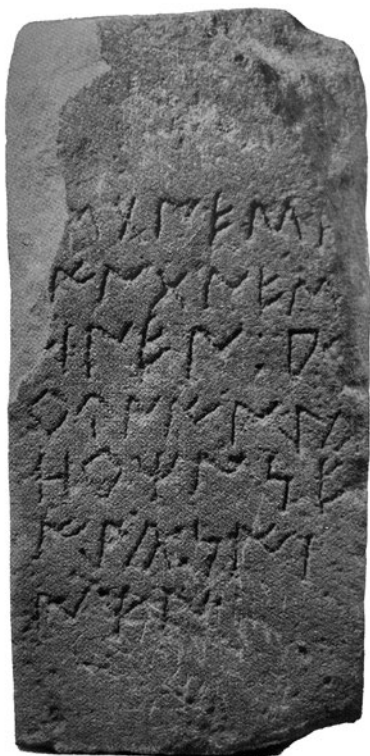
⁷ Moncunill Martí, Noemí (2010): *Els noms personals ibèrics en l'epigrafia antiga de Catalunya*, nota 3 pàg. 12. Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la secció històric-arqueològica, LXXXV. Barcelona.

⁸ Moncunill Martí, Noemí: “L'estudi de la llengua ibèrica: Apunts bibliogràfics”, *Butlletí bibliogràfic, Edició electrònica d'IEC*, 2008, pp. 496-517.

⁹ Velaza i Moncunill (2016): *Ibérico: lengua, escritura i epigrafia*, Publicacions de la Universidad de Zaragoza.

amb la subcategoria dels noms propis. firma que seria possible que l'antropònim fóra l'agent de l'acció expressada numèricament (el que implicaria una marca d'ergatiu) o siga el seu destinatari (que el convertiria en datiu), o propietari (genitiu), o inclús altres varietats d'expressió (subjecte pacient, per exemple). Entenc que pega pals de ceg perquè no adopta una metodologia científica.

La major part de les seues propostes són poc fonamentades, són deduccions especulatives. Per exemple l'estela funerària de Santa Perpètua de la Moguda està mal llegida i malinterpretada. Comprove el lector que l'anàlisi és molt més efectiu començar amb la identificació de les paraules de cada segment i cercar el significat comparant l'iber amb l'èuscar.

Estela de Santa Perpètua de la Moguda, Vallés Occidental (C.19.1):

Reproducció: $\text{AMX} \text{M} \text{EMT} / \text{X} \text{M} \text{X} \text{M} \text{EMT} / \text{E} \text{M} \text{E} \text{M} \cdot \text{D} \text{G} / \text{D} \text{M} \text{M} \text{M} \text{M} \text{M} \text{M} / \text{H} \text{O} \text{M} \text{M} \text{M} \text{M} \text{M} \text{M} / \text{M} \text{M} \text{M} \text{M} : \text{M} \text{M} / \text{M} \text{M} \text{M}$

Transliteració: [Ba]z da Nezu / [Be]in da Nezu / eban en · ar Runin Giga / ortin sei Giga · siba i doi.

Anàlisi per segments: 1. *Baz da Nezu*, nom de la primera dedicant amb la preposició *da* “per a”. 2. *Bein da Nezu*, nom de la segona dedicant i germana de la primera amb la preposició *da* “per a”. 3. Verb *eban* “sufraguen”, preposició *en* “de” i contracció *ar* “al”. 4. *Runin Giga*, nom de la difunta. 5. *ortin sei*, en basc *ortin* “anys” i *sei* “sis”. 6. *Giga*, apelatiu de la difunta. *Siba* correspon al substantiu basc *siba* “trompa (joc)”. El pronom *i* “tu”. *Doi* “sepultura”.

Traducció: “Baz Nezu i Bein Nezu sufraguen la sepultura per a Runin Giga de sis anys, la teua joguina, Giga.”

Estela de Sta. Perpètua de la mooguda.

Entenc que el mètode combinatori intern a tenor dels supòsits exposats no permet identificar la categoria gramatical i menys encara el significat de la paraula. Per exemple, entenc que *ka* és un verb apocopat del verb BG

laga amb el significat de “donar, legar”. i *are ka* significaria ben probablement “està pagat”. Entenc que *iunstir* es un substantiu amb el significat “la justícia” i *iunstir ika* “de la justícia”, etcètera.

El sufix -te

Sobre l'estudi del sufix *te* fa les següents consideracions:

- Adverteix que no totes les seqüències *-te* corresponen a un únic sufix, com fan pensar les seqüències de textos grecoibèrics: *gaibigait* (G.1.1, A-7), *tebind* (G1,1, A.5), *iRide* (G,1.2, 6). De manera que sembla probable que *-te* emmarcara segments homògrafs de valor gramatical diferent. Per un altre costat el sufix *-te* pareix alternar en contextos fonètics com *-ite*: *kaResban-ite* (F.13.5), *kaResir-te* (F.3.1).
- Recorda que es pot procedir a la recensió dels contextos de *-te*. Indica que el primer esforç el féu Untermann (MLH 570) i Velaza el 1991: 1. Acompanyant noms de persona: *betukine-te* (F.17.7), *bilos bos-te* (B.1.64), *ultibaiser-te* (F.11.32). 2. Amb probables noms de lloc com *iltuko-ite* (A. 20) i amb compostos amb la paraula iltiR: *alauniltirte* (D.8.1), *bastesiltiRte* (F.13.24) i potser *lakun'iltiRte* (F.9.7, B-4). 3. Amb paraules breus: *kane-te* (F.17.1, A-5), *kaneka* (F.17.1, A-8), *ban-ite* (F.13.1 / 9 / 11 / 20 / 26 / 72).
- Sovint el sufix *-te* apareix seguit per *ekiar*. Posa l'exemple del mosaic de Caminreal (F.7.1): *likinete ekiar use-ger-teku*, si bé en 1991a reconeix no tindre arguments de pes per dilucidar si Likine és el subjecte de l'acció (Likine feu) o la persona sobre la qual recau l'acció “fet per a Likine”.¹⁰ L'any 2002 comentant les llegendes de les dracmes i hemidracmes d'Arse del segle IV aE creu donar més llum al problema a partir de la llegenda *aRsbikisteekiar*. Resumesc el seu argument: 1. És improbable que en una moneda s'esmente el destinatari perquè no s'encunya per a algú. És molt més probable que algú l'haja feta o haja procurat l'emissió. En conseqüència descartada que *te* tinga el valor de datiu perquè pot tenir el valor d'agent. La proposta és molt deficient perquè no té en compte el sistema preposicional de l'iber. Avui sabem que l'estructura *te+eki+ar* = “fet per a...” És a dir, *te+ar* i també *ta* regeixen un datiu.

¹⁰ Velaza, J. (1991a): “Consideraciones en torno a la inscripción ibérica de Caminreal”, pp. 291-295. *AJWN* 13.

Arse sedar Ares Bigis de egi ar

Dracmes i hemidracmes d'Arse del segle III aE.

Reproducció: ΔΓΞΒΞΧΘ / ΡΦΞΠΞΛ
ΘΒΞΔΘ.

Transliteració: *Arse edar / Ar[ε]s
Bigis te egi ar.*

Anàlisi per segments: 1. *Arse*, nom de l'ens emissor; *edar* "fracció". 2. *Ar[ε]s Bigis* antropònim, kar d'Edeta documentat a Llúria 40. 3. *te egi ar*, "Fet per a".

Traducció: Fracció feta per a Arse, (magistrat que fa l'emissió) Ares Bikis."

3. L'anàlisi de l'iber

Malgrat els neguits i la manca d'una estratègia efectiva per aprofundir en el coneixement de l'iber emprant l'èuscar, el bascoiberisme continuà reafirmant la relació entre l'iber i l'èuscar, no sense haver de combatre propostes disonants com la de Velaza que considera el verb ibèric *eban* com un substantiu amasic equivalent a *bn* "fill", quan la qüestió quedà aclarida per Untermann quan analitzaren la inscripció bilingüe de la pedra honorífica (res d'arquitrau) de Sagunt en la qual el participi llatí *coeravit* del verb *curo* es correspon amb el verb ibèric *eban*. El verb llatí *curo* significa "tindre cura, ocupar-se'n, sufragar" i en èuscar el verb ibèric *eban* es correspon amb el verb basc *epa(tu)* que sona pràcticament igual i significa "acabar alguna cosa, complir un termini". El fet trastoca la tesi que l'ibèric no tenia els signes oclusius bilabials sords, però comprovem que els tenia, de manera que el verb ibèric *eban* i el verb basc *epa*. Amb tots els problemes, com dic, el parentiu de l'iber i del basc ha anat reafirmant-se. Reparem en algunes categories gramaticals.

L'any 2005 Eduardo Orduña va presentar al col·loqui de llengües i cultures paleohispàniques celebrat a Barcelona la ponència "La lengua y la escritura ibérica: cifras i letras" i publicà l'article en el qual identifica les unitats: *bi(n)* "dos", *laur* "quatre", *bors* "cinc", *sei* "sis", *sisbi* "set", i *sorse* "vuit"; les desenes: *(a)baR* "deu" i *orkei* "vint"; i també la marca de valor *erdi* "meitat". Afirmà que la proximitat dels numerals bascos i els numerals ibers demostra el parentiu entre l'iber i el basc.¹¹

¹¹ Orduña, E. (2005): "Sobre algunos posibles numerales en textos ibéricos", pp. 491-506. Paleohispánica 5. Zaragoza.

L'any 2009 Ferrer Jané accepta l'argumentació i la fonamentació de la proposta d'Orduña, si bé considera que té aspectes que poden ser corregits i complementats. Les semblances entre les estructures dels numerals ibers i bascos poden ser degudes tant al parentiu com al prèstec, si bé reconeix que el prèstec de tot el sistema de numerals és un fet infreqüent. Ferrer identifica els numerals cardinals, fet que li permet explicar el sistema numeral ibèric i les semblances estructurals amb l'èuscar.¹²

Joseba Lakarra en 2010 rebutjà les dues hipòtesis, el prèstec i la relació genètica, centrant-se en la gramàtica històrica basca.¹³

En 2011 Eduardo Orduña¹⁴ insisteix que els elements ibèrics proposats com numerals no sols són similars als numerals de l'èuscar, sinó que també es combinen com a numerals i apareixen en contextos en què són esperables numerals, argument que Lakarra en 2010 no rebutja. Quant a la hipòtesi de l'iber com a llengua vehicular de Javier de Hoz, Orduña remarca el seu caràcter hipotètic, tot i que Lakarra la presenta com un fet lingüístic establert. L'any 2013 va insistir sobre el tema.¹⁵

L'any 2014 Francisco Villar constata que les coincidències entre els numerals ibèrics i els numerals de l'èuscar són del mateix ordre que les documentades entre els numerals de les llengües indoeuropees i, consegüentment dedueix que l'única hipòtesi sostenible proposada per Lakarra el 2010 resulta incompatible amb l'evidència derivada dels numerals i recomana corregir la reconstrucció, la qual és hipotètica i perfectible.¹⁶

¹² Ferrer Jané, Joan ((2009): "El sistema de numerales ibéricos: avance en su conocimiento!", pp. 451-478, *Paleohispanica* 9. Zaragoza. (2010): "Análisis interno de textos ibéricos: tras la huella de los numerales", *ALEA* 11, València.

¹³ Lakarra, Joseba (2010): "Haches, diptongons y otros detalles de alguna importancia: notas sobre numerales (protovascos y comparación vasco-ibérica (con un apéndice sobre hiri y otro sobre bat-bi)", pp- 191-238. *Veleia* 27.

¹⁴ Orduña, Eduardo (2011): "Los numerales ibéricos y el protovasco", pp.125-139. *Veleia* 28.

¹⁵ Orduña, E. (2013): "Los numerales ibéricos i el vasco iberismo", en el qual analitza el plom d'Ensérune B.1.373. *Paleohispanica* 13, pp. 517-529. Zaragoza

¹⁶ Villar, Francisco (2014): *Indoeuropeos, iberos, vascos y sus parientes. Estratigrafía y cronología de las poblaciones prehistóricas*. Universidad de Salamanca. Estudios filológicos.

TAULA COMPARATIVA DELS NUMERALS IBERS I BASCOS

BASC	IBER	DOCUMENT
1 bat	ban	Llúria 71
2 bi	bi	Gerreta de Jorba HB.26.1
3 hiru	irur / riu	Plom d'Orlei dins del 193
4 lau	lau(r)	Codolet de Can Gambús
5 bost	bors	Plom d'Ullastret C.2.3
6 sei	sei	Estela Sta Perpètua de la Moguda
7 zazpi	sisbi	Plom del Fòrum i Plom de Casinos
8 zortzi	sorse	Inclós en el número 28
9 bederatzi	baïtesi	Orlei 3 i Tarragona C.02
10 hamar	abar	Llúria 71 i Plom de Casinos
11 hamaika	abar kei ban	
12 hamabi	abar kei bi(n)	C.9.2, C. 21.6, F.9.7 a, F.9.7 b
13 hamahiru	abar kei irur	Orlei 10, C.22.2
14 hamalau	abar kei lau(r)	D.12.1
15 hamabost	abar kei bors	Plom d'Ullastret C.2.3
20 orgei	or	
21 hogeitabat	or kei ban	
22 hogeita bi	or kei bi(n)	
24 hogeita lau	or kei laur	Mon. de Binèfar: vint-i-quatre anys
30 ogeita hamar	or kei abar	Orlei 6 F.9.6 i Llúria F.13.4
31 ogeita hamaika	orbar kei ban	
32 ogeita hamabi	orbar kei bi(n)	
40 berrogei	bior	
47 berrogeita zazpi	bior sisbi	
50 berrogeita hamar	bior bar	
58 berrogeita hamar zortzi	bior kei sorse	
60 hirurogei	irurior	
70 hirurogeita hamar	irurorbar	
80 laurogei	lauror	
90 laurogeita hamar	laurorbar	
100 ehun	eikun	
127 ehun eta ogeita zazpi	eikun kei or ke sisbi	
193 ehun eta laurogeita hamar hiru	eikun baïtesi abar ke riu / Plom d'Orlei 10	
1200 mila eta berrehun	[mil] kei bieikun	

Apreciem que el connector ibèrica entre les desenes i les unitats és *gei/kei*, el verb *gei(tu)* que en basc significa “afegir”, i si cal algun altre connector s'utilitza la conjunció *ke*; de manera que *kei ke* significa “i afeg”. En èuscar apareix el *gei* fusionat a la desena del vint (*or gei*).

A més dels sistema numèric, l'iber utilitza la taula dels pronoms bascos:

TAULA COMPARATIVA DE PRONOMS PERSONALS I ALTRES

CATALÀ	BASC	IBER	DOCUMENT
jo	ni	ni	Llíria 75, <i>ni = jo</i>
tu	hi	i	Llíria 2: <i>Nis Gine ban i te</i> , “per tu una gerreta...”
ell/ella	hura	uRa	Plom d Pech Mahó: <i>uRa beti ga</i> , “ell sempre paga.
nosaltres	gu	ku	Llíria 24: <i>egi egon egia ku</i> , “fet està, fet estarà” “la nostra veritat...”.
vosté	zu	zu	Fusaiola de Valls T.3.4: <i>zu egi-ar</i> , “fa a vosté”
vosaltres	zuek	(no el tinc documentat)	
ells / elles	haiek	(no el tinc documentat)	
meu,	nire / neure	niRe	Llíria 9: <i>bas zumi da d'i niRe</i> , “Tu en vas consumir del meu.
seu	bere	beri	Plom del Pujol de Gasset: <i>beRi gaR sen se</i> , “el decurió amb el seu seny”.
tots	oro	oro	Llíria 40: <i>oro t'is</i> , “no per tots”.
aquests	oen	hauen	Estela de Fraga: “...preparada i visada per aquests”.
qui, a on...	nor	nor	Llíria 8: <i>egi te nor a kar</i> , “com t’has de fer kar?”

Certament hi ha diferències entre l'iber i l'èuscara. És el cas de les preposicions evidents en iber i que sembla s'han aglutinat en èuscar, si bé no sé explicar encara:

TAULA DELS SUBJECTORS PREPOSICIONALS

IBER	TRANSL.	CATALÀ	FUNCIÓ SINT	DOCUMENT	EXEMP.
D	a	a	Preposició	Escudella: <i>Kulez Uri a</i> .	
DV	an	[Ø]	Pp. c. directe	Vas de can Rodon: <i>Sosin an</i> .	
DG	ar	al	Pp. c. d. i article	Bol: <i>sel Gi Berez ar</i> .	
DGDV	arden	amb	Pp d'ablatiu	Vas àtic de Valls: <i>gar Aniz arden doi</i> .	
XV	dan	en, com	Pp. ablatiu	Llíria 11: <i>abar dan ban</i> .	
Φ	de	per	Pp. c. agent	Vas de Sagunt: <i>de Bin</i> .	
V / Vb	n, en	de	Pp. c. genitiu	Àmfora d'El Paloma: <i>Illur Bilos en doi</i> .	
X	ta	per a	Pp. c. datiu	Llíria 30: <i>ta Ku sil</i> .	
XG	tar	per al	Pp. c. d. i article	B.1.21: <i>Ko taR</i> .	
Φ	te	per	Pp. c. agent	Ànfora de Prat: <i>t'i Alau Ge</i> .	

Que els numerals iber i els numerals bascos compartisquen un mateix sistema estructural, que els pronoms iber corresponguen bàsicament als bascos, que nombrosos lexemes en iber i en basc siguen comuns (o amb diferències fonètiques explicables) a substantius, adjectius, verbs... després de dos mil anys, no pot ser una casualitat, respon sense dubte a que l'iber del

segle i ha esdevingut el basc actual, no sols en la morfologia, sinó també en la semàntica. Els iberistes han d'assumir la crítica que l'anomenat mètode de combinació interna és un procediment superflu i veure fonamentalment en l'èuscar la llengua actual que ens aporta informació suficient per traduir l'iber nor-occidental. L'estudi de l'iber ha d'abordar en principi la identificació de les paraules que configuren els segments (o tires gràfiques) de les inscripcions i seguidament aprofitar l'èuscar per identificar el significat de les paraules, frases i oracions.

El procés d'anàlisi és molt senzill, només ens cal tindre a mà un diccionari d'*èuscar batua*, i, és clar, tindre experiència de lectura en l'iber, informació del suport per determinar el camp semàntic de la inscripció, conèixer la toponímia i l'antroponímia, conèixer la morfologia per localitzar els morfemes derivatius... El procediment d'identificació de paraules és molt semblant a la dels mestres de primària quan l'alumnat comença a escriure i junta les paraules sense respectar les grafies mudes, les elisions, les homofonies... El professor, quan corregeix el text, llig amb l'alumnat i barra la tira gràfica on l'alumne hauria d'haver separat les paraules ajuntades. En aquesta tasca, sens dubte, els lingüistes bascos haurien de tindre una funció important perquè coneixen millor la seua llengua. A partir de la paraula i de la informació que ens aporta el suport, hem de decidir el significat més adient. Certament totes les paraules ibèriques no formen part del vocabulari de l'èuscar actual perquè han desaparegut o han mutat el significat, són els casos més complicats i s'identifiquen en contextos diferents. Pose per exemple dues paraules fonamentals per entendre els textos que ens ocupen i, en definitiva, l'estructura política dels pobles ibèrics, els substantius: *gar* i *ger*.

El substantiu *gar* (també *gar̄*, *kar*, *kar̄*) significa en el basc actual "flama". És el significat comú que escrigué a l'estela de Sinarcas: *Baal gar dobar doi*, "Baal va dotar de flama la sepultura". En sentit figurat, els ibers anomenaren *gar* els representants en l'essemble del poble, segurament perquè els consideraven els representants del poble com flames que il·luminaven la societat. El document més important per identificar la responsabilitat política i militar del *gar/kar* és la gerreta de muscles anomenada el vas dels lletrers o dels escrits Llúria 40. Està il·lustrada amb quatre genets que persegueixen un primer. Entre els dibuixos l'autor ibèric ha escrit el text narratiu més llarg i, tot i les pèrdues, entenem que el kar Ko Bo cridà a la revolta contra el kar sevill (pro romà) Babe Tibo i els seguiren els kars militars (edetans) Ebir [Giz], Bo Bigir i Bi Bekor. La funció del *gar* està perfectament documentat en tèsseres, objectes regalats de plata i en desenes de documents dels quals n'esmente només cinc:

Falcata inscrita

- Falcata del Rabosero: *kar ban Balkes de egi ar*, “(Falcata) feta per al primer *kar* Balkes.”
- Plom d'Ènguera, tercer relacionat: *ur gar a Ilur*, “a Ilur, *gar* de l'aigua.”
- Téssera de La Caridad (Caminreal): *Nez Tudes kar*, “el *kar* Nez Tudes”.
- Gonbolet de plata del tresor III de Tivissa: *ba dei re bai kar Zokin bai kar*, “*Va cridar: sí al kar Zo Kin, sí al kar!*”
- Plom de l'estàtua d'Esclepi, Empuries, el segon esmentat: *Lakun Uralaz gaR*, “El *gar* Lakun Uralaz”.

La paraula *ger* (també escrita *ger*, *ker*, *ker*) actualment no s'utilitza a l'èuscar com a substantiu comú, però és ben viva al català i altres zones de la península denominant una roca, un penyal gran. De substantiu comú ha passat a la toponímia: Quer (Guadalajara), Roc del Quer (Andorra), Querforadat (Alt Urgell), Santa Coloma de Queralt (Tarragona), Queretes (Matarranya)... i l'antroponímia: Quer, Querol, Queralt... Els ibers agafaren la significació comuna per denominar el nom dels membres del senat de la polis, els magistrats de major rang social, com si amb el nom *ker* deixaren constància d'un pilar de la societat. Ho podem comprovar en desenes de documents, si bé en reproduesc només cinc:

- Les primeres monedes d'Arse, òbols de plata amb la roda de carro del s. IV aE, portaven la llegenda *Ger*, fent referència al magistrat que dirigia el tresor de la polis.
- Placa funerària recuperada al Castell de Sagunt: *Leis ger*, “el *ker* Leis”.
- Estela de Canet lo Roig: *Sosin da geR*, “per al *ger* Sosin”.
- Fusaiola de Vilamuls. Girona (Gl.7.8): *...t]a egi ar / Biur te geR Tigi ar*, “...fet per al *geR* Biur Tigi.”
- Etiqueta de plom de Sta. Cristina d'Aro: *[Be]laz de geR ar doi*, “*Sepultura per al geR* Belaz.”

- Els *gar* era elegit i, una volt ho era, podia aspirar a ser *ger*. *Gar* i *ger* eren els dos graons més elevats de la societat i disposem d'inscripcions en els quals s'esmenten les dues funcions:
- Plom del Pujol de Gasset on s'esmenten: *URke keR eRe*, “també el ker Urke” i *kar Iu* “el kar Iu”.
- Lebes i inscripció Llúria 8: *EbiR Giz aleiku t'egi a[r] [aba]R kei abaR · i egi te nor a kar ku tan keR · egi-r ul keR siber te Gi Dede*. “EbiR Giz, has d'esforçar-te el doble per fer-te un digne *kar* i *ker*? El ker Gi Dede malgasta el diner per beure.
- Ceràmica àtica de Sant Julià de Ramis del s. iv aC: *bai kar e ker*, “sí al ger i gar”.
- Ploms v, vi, vii i iii de la Punta d'Orlei: s'esmenten el kar Arri Bin i el kuretor (membre de la cúria) Belez.

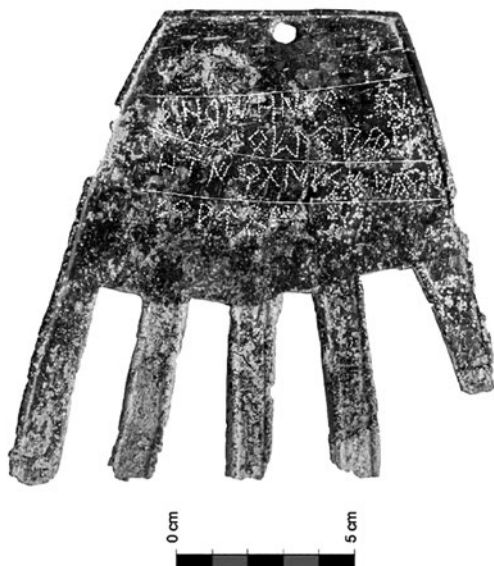
Sorprén que els iberistes callen o miren cap un altre cantó quan el procés d'anàlisi de l'iber a partir de l'èuscar (el grec i el llatí...) desvela propostes impossibles per a l'anàlisi combinatori intern. He exposat dues de les paraules més importants de l'estructura política de l'iber i podríem allargar la llista amb altres de l'estament social com *corotor* “senador”, *saltu* “cavaller”, *ban* i *bantor* “primat”... o podria proposar substantius imprescindibles per interpretar els escrits funeraris: *ilerex* “cementerí”, *doi* “sepultura”, *seltar/siltar* “difunt/difunta”...

4. Les inscripcions ibèriques del País Basc

Escoltades les autoritats acadèmiques sobre *La mà d'Irulegi*, sembla que Javier Velaza i Joaquin Gorrochategi són els caps en el coneixement de les llengües pre-romàniques. Els dos manifestaren que l'iber era una llengua que podem llegir, però no podem traduir i Gorrochategi argumenta que entre d'altres motius no podem traduir l'iber perquè no hi ha cap llengua coneguda i coetània de l'iber que ens ajude a traduir-la. La té tan aprop que no la veu, ell mateix la parla. En el text escrit a *La mà d'Irulegi* i després d'estudiar-la durant mesos només veuen que la paraula ibèrica *sorioneku* és pràcticament igual que la paraula basca, *zorioneko*, i que el signe T és vasco. Quan hi ha substantius, adjectius, verbs, adverbis i un pronom bascos. Entenc que són afirmacions deficientes, potser per improvisades perquè es desenten de l'estudi comparatiu de l'iber amb l'èuscar. Analitze el text de *La mà d'Irulegi*:

En juny de 2021 l'arqueòloga Leire Malkorra troba al vestíbul d'una casa del poblat d'Irulegi de la Baixa Nafarroa, una mà retallada d'una planxa de bronze amb una inscripció puntejada en la palma, millor que el dors

de la mà encara que dibuixen les ungles. L'objecte fa 14'3 cm de llargària i pesa 36 grans. En la part dels metacarpians té un forat, el qual evidencia que estava clavada a la porta de casa o al vestíbul de la casa del kar Neke Be. Quan es presentà la troballa en públic, s'escarotaren els lingüistes bascos perquè consideraven que era el primer text escrit en vasco.

Mà d'Irulegi.

La Mà d'Irulegi amb els signes puntejats, s. I:

Reproducció: $\text{S}^{\text{H}}\text{Q}^{\text{M}}\text{H}^{\text{M}}\text{E}^{\text{E}} \cdot \text{M} / \text{D}^{\text{M}}\text{B}^{\text{K}}\text{R}^{\text{J}}\text{Q}^{\text{D}}\text{Q}^{\text{E}} / \text{H}^{\text{T}}\text{M}^{\text{Q}}\text{X}^{\text{M}} \cdot \text{E}^{\text{S}}\text{E}^{\text{D}}\text{A}^{\text{Q}}\text{M} / \text{E}^{\text{Q}}\text{D}^{\text{A}}\text{S}^{\text{M}}$

Transliteració: *Sorioneku · [e]n · de Neke Be [e]gi-r a de [e]re · opair dan · ese a gar i · Erau Gon.*

Anàlisi per segments: 1. *sorioneku [e]n de Neke Be*. L'adjectiu basc *zorioneko* “benaurat”. Preposició *en* amb la vocal *e* elidida “de” referida a l'emissor Erau Gon. La preposició *de* “per” referida a Neke Be, destinatari de la felicitació. 2. *[e]gi-r a de [e]re / ese a gar i*. El verb *egi-r* correspon al verb basc *egin(du)* “fer, representar” amb el verb basc *eser(i)* “posar, assentar-se, establir-se” formen una perífrasi verbal amb el significat proper a “haver estat elegit”. Els morfos *de* “per”, a “a”, l'adverbi basc *[e]re* “també”, en basc *gar* “flama” i en iber políticament ‘representant de l'assemblea’. En basc el pronom personal *i* “tu”. 3. *opair dan*: l'adjectiu basc *opai* “generós” amb la *r* nominalitzadora. 4. *Erau Gon*, nom del gar que felicita Neke Be.

Traducció: “Benaurat (de) Neke Be per haver estat elegit també tu gar generós. Erau Gon.”

El text consta de 15 paraules agrupades en 4 segments. Dues paraules són adjectius: *sorioneku* i *opair*; quatre paraules són antropònims: Neke Bei i Erau Gon; cinc són preposicions: *en*, *de*, *a*, *de*, *dan*; dues formen la perífrasi verbal *egi ese* (amb els morfos-r- a), un adverbi: *ere*; un substantius: *gar*; i un pronom de segona persona: *i*. La traducció només requereix ordenar les paraules tenint en compte els noms propis, el verb i els complements del predicat. És a dir, podem identificar cadascuna de les paraules del text ibèric i la seua relació amb l'èuscar. És també sorprenent que els professors consideren que el signe T siga un signe vasco, quan es tracta del signe bilabial sord amb el traç complementari a sobre, documentat a les esteles de l'Arc de Sant Antoni de Barcelona i a la de Sinarcas, amb la ʔ i ʔ.. L'adjectiu basc *opai* significa “generós” que modifica el substantiu *gar* que qualifica el *gar*. El text de la Mà d'Irulegi conté un seixanta-sis per cent de paraules basques i la resta no són extranyes al basc, fet que demostra parcialment que l'iber nord-oriental és una llengua parenta de l'èuscar, la qual ens permet traduir l'iber a partir de l'èuskar batua.

Ibèric	Transliterac	Equiv basca	Cat. gramatical	Traducció
𐤱𐤇𐤍𐤏𐤎𐤎𐤏	<i>Sorion</i>	<i>Zorion</i>	<i>Ajectiu</i>	<i>Benaurat</i>
𐤎	<i>[e]n</i>	–	<i>Prep. de genitiu</i>	<i>de</i>
𐤏	<i>de</i>	–	<i>Prep d'ablatiu</i>	<i>per</i>
𐤎𐤏𐤎 𐤏	<i>Neke Be</i>		<i>Substantius propis</i>	<i>Neke Be</i>
<i>[e]n 𐤎𐤏𐤎𐤏</i>	<i>[e]gi-r esse</i>	<i>egi ese</i>	<i>Perífrasi</i>	<i>haver-lo posat a</i>
𐤎 𐤏	<i>a de</i>	–	<i>Nexe preposicional</i>	<i>per a</i>
<i>[e]n 𐤎𐤏</i>	<i>[e]re</i>	<i>ere</i>	<i>Adverbi</i>	<i>també</i>
𐤇𐤏𐤎𐤏	<i>opai-r</i>	<i>opai</i>	<i>Adjectiu amb det.</i>	<i>el generós</i>
𐤎	<i>dan</i>	–	<i>Prep. d'hablatiu</i>	<i>en</i>
𐤏𐤎	<i>gar</i>	<i>gar</i>	<i>Substantiu</i>	<i>flama i kar Rep poble</i>
𐤎	<i>i</i>	<i>tu</i>	<i>Pronom 2º perona</i>	<i>tu</i>
𐤏𐤎𐤏𐤎 𐤱	<i>Erau Gon</i>	<i>Antropònim</i>	<i>Substantius propis</i>	<i>Erau Gon</i>

Certament, *La mà d'Irulegi* és una téssera escrita en iber nord-oriental, una felicitació del *gar* Erau Gon a Neke Be per haver estat elegit *gar*. La téssera estaria clavada a la porta de la casa d'Irulegi o a la paret de l'erari de la casa de Neke Be. Sabem que Erau Gon era també *gar* per l'adverbi *ere* “també” i ho era segurament de la zona dels Pineus orientals d'on potser prengué el nom del riu Erau, fronterer amb els ligurs, el qual s'ha mantés a Sagunt com a llinatge fins l'actualitat. Sobre el Gon/Kon ha estat molt estés a Arse i a la península i amb el morfema *-ez* ha format el gentilici “dels Gon”, és l'origen del cognom actual Gómez.

La mà d'Irulegi no és l'única inscripció de Nafarroa perquè disposem d'una inscripció musiva d'un edifici de l'antiga Andelos, Muruzabal d'Anfion (Nafarroa), fet pels militars de Bilbili a Abulor fill de Ligne. I tenim la sort que ens haja arribat una altra inscripció musiva un poc anterior que

està relacionada amb el pare d'Abulor, Ligine ker d'Osi. Les analitzem les dues seguides en l'ordre que considere que van ser fetes per evidenciar que l'escriptura emprada és la ibèrica nord-oriental:

El mosaic de Muruzabal d'Anfion (Nafarroa), antiga Andelo (K.28.1) s. II.

Reproducció: $\Lambda\text{F}\text{I}\text{N}\text{E}\cdot\text{D}\text{I}\text{A}\text{H}\text{O}\text{D}\text{I}\text{N}\text{E}\cdot\text{E}\text{I}\text{N}\cdot\text{P}\text{A}\text{P}\text{A}\text{M}\text{O}\text{S}$

Transliteració: *Ligine·AbuloR a une·egi en·Bilbili ars*

Anàlisi per segments: 1. *AbuloR a une*: Antropònim *Abulor*. En ibèric *a*, “a”; i en basc *ume* “fill”. 2. *egi en bilbi aRs*. El verb *egi* “fet”, en “de”, *Bilbili* “antiga Calatayud”, *ars* (ares) militars.

Traducció: “Fet dels militars de Bilbili a Abulor fill de Ligine”.

Mosaic de la Caridad, Caminreal del Campo de Terol del s. II (E.7.1./K.5.3)

Reproducció: $\Lambda\text{F}\text{I}\text{N}\text{E}\cdot\text{D}\text{E}\cdot\text{E}\text{G}\text{I}\cdot\text{A}\text{R}\cdot\text{U}\text{S}\text{E}\text{S}\cdot\text{G}\text{E}\text{R}\cdot\text{D}\text{E}\text{K}\text{U}$

Transliteració: *Ligine de · egi ar · uses-geR-deku*

Anàlisi per segments: 1. *Ligine*: Nom propi de l'honorat, Ligine. 2. *de · egi ar*: Verb *egi*, “fer” amb les preposicions *de ar*, “per al”. Fet per al. 3. *uses geR-deku*: Uses nom ibèric de la ciutat d'Osi amb el morfema gentilici –tec, el substantiu *ger* “senador”.

Traducció: “Fet per al ger ositec (d'Osi), Ligine”.

La mà d'Irulegi és certament una tésseira, si bé he de dir que hi ha tésseires amb textos de molt divers contingut i finalitat: l'adhesió d'un grup a un kar, el reconeixement de la ciutat a un kar, la justificació d'una despesa feta per un kar, el premi a una persones que aconsegueix detenir un delinqüent, etcètera. Les inscripcions musives anteriors deixaven constància de regals de la ciutat d'Osi al seu ker Ligine i dels militars de Bilbili al fill del ker Ligine.

Amb tot això crec haver consolidat un poc més la tesi per la qual l'iber és la llengua que derivà en el basc actual. Sóc conscient que queden mols aspectes lingüístics per aclarir, però convindria que les autoritats acadèmiques les exposaren i les estudiàrem. La proposta és molt positiva per a l'èuscar, primer perquè l'iber és una llengua que fou parlada des de temps immemorials en una àrea molt més extensa que la zona vascona i sabem que es formalitzà en iber nord-oriental en el segle v aE i estigué en ús fins al canvi d'era.

